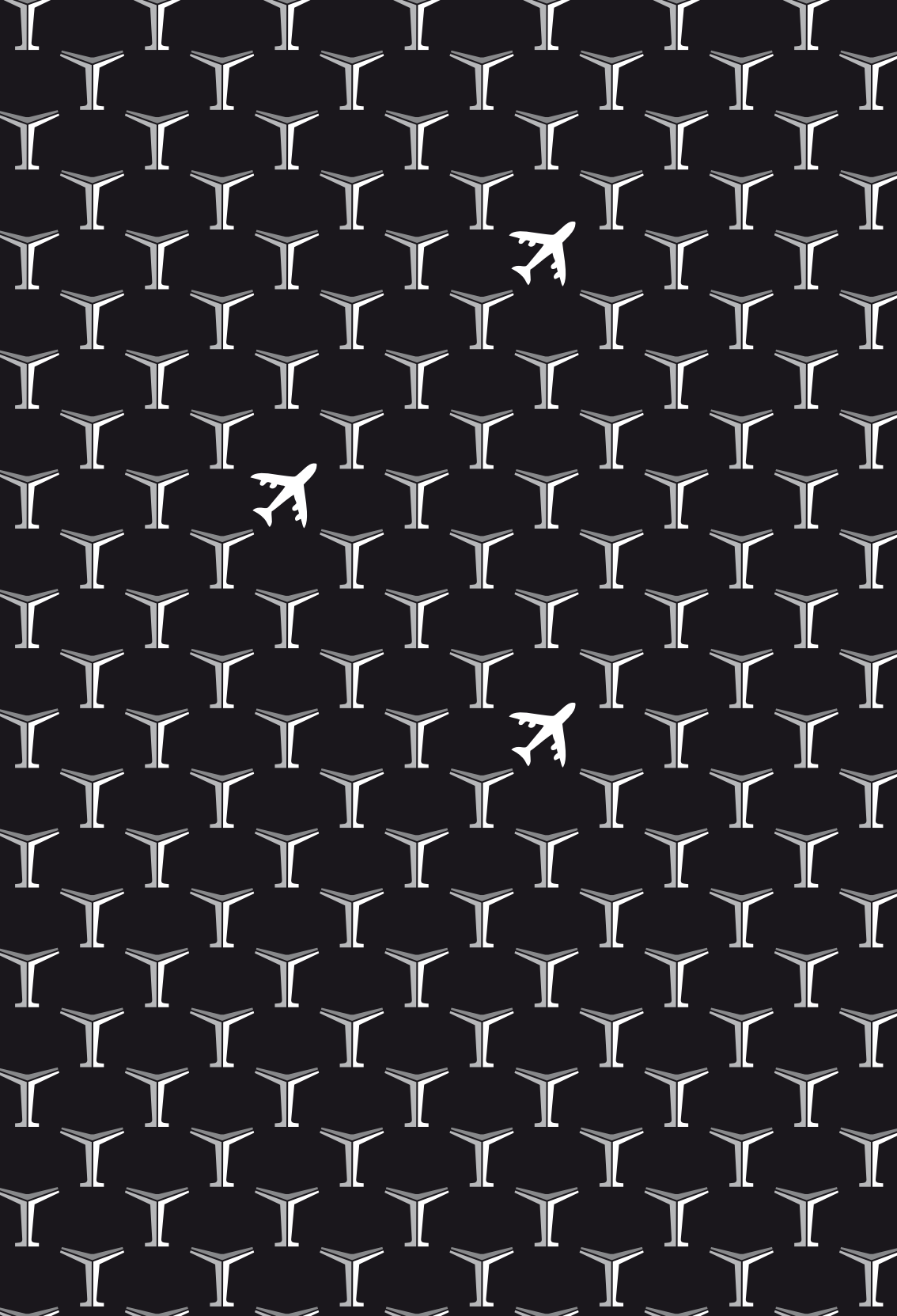

T

Diaris haitians

Rita Pijoan

Diaris haitians
(Cahierisme, 1986-2003)

Rita Pijoan

Editorial Trípode

TRÍPODE

Títol: *Diaris haitians (Cabierisme, 1986-2003)*

Primera edició: juny de 2019

© Rita Pijoan

© Imatge de la coberta: Antoni Miralda

© Del prefaci: Abraham Mohino i Balet

© Del postfaci: Jean-Marie Théodat

© D'aquesta edició: Pilar Blasco Prim. Editorial Trípede.

Carrer Aribau 114, entresol 4a, 08036 Barcelona

www.tripode.cat

Disseny i maquetació: Elma Presas

Imprès a Romanyà Valls

ISBN: 978-84-120651-0-7

Dipòsit legal: B 14782-2019

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb el permís dels seus titulars, a part de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO si necessiteu fotocopiar-ne o escanejar-ne fragments.

Un agraïment molt especial a l'artista Antoni Miralda per
haver-nos creat l'obra que il·lustra la coberta.

A D.,
la meva ànima negra

Prefaci

Els quaderns haitians de Rita Pijoan: salvar o embellir l'existència

I. Dir-se per existir

El diatarisme (o *cabierisme*, com li agrada de referir-s'hi a Rita Pijoan, fent emergir la seva petja francòfona) és una mena d'exercici tan inherentment polièdric i determinat per motivacions tan variades i inescrutables que es fa gairebé impossible d'acotar-lo com a gènere més enllà de les quatre particularitats formals externes fixades per una data, l'impuls de retenir allò acabat de viure (o sigui, la notació de la immediatesa), el gust pel fragment i el fet de situar-se un mateix com a objecte d'anàlisi. Salvant aquestes constants més

o menys precises, el diari personal desdibuixa els seus límits a causa d'una naturalesa assedegada que absorbeix i mimetitza tota classe d'escriptura, fins a l'extrem que el podríem definir com un no gènere. Hi ha, tanmateix, algunes línies de força en el terreny inestable del dietarisme: la més evident és el fet que la inscripció diària és deutora d'una triple consciència: la consciència d'un mateix, la consciència del temps i la consciència de l'estil. I això és així tant en les primeres albors del gest d'escriure's com, sobretot, quan se'n fa una perseverança sostinguda al llarg dels anys, de manera que podem afirmar que, d'aquesta estranya obstinació grafològica, en cristallitza una radiografia del pas d'un ésser en el temps. Ésser i temps són les dues grans matèries de l'obra. El temps que devora però també una altra manifestació del que és provisor i caduc, el temps de l'escriptura: un temps condensat, una destil·lació de les hores que s'han esvaït o que estan en trànsit de fer-ho, el temps redimit. Rita Pijoan aplega una seqüència de divuit anys de la seva vida adulta en aquest volum que el lector compartirà al llarg només d'unes hores. Durant aquest lapse breu, ens convertim en espectadors privilegiats de com els dies i els fets que s'hi esdevenen espetegen sobre la pell de la protagonista, com la modelen al seu antull, com si la persona fos un accident, no l'ens. Tot dietari es dirimeix en aquest conflicte de fons, que ve a ser-ne el gran argument: el de la persona que es vol constituir ens per salvar la seva condició accidental. Qui porta un diari s'encara inevitablement a un procés d'autoconeixement. Rita Pijoan sent la urgència de l'escriptura íntima —una imperiosa necessitat de dir-se per existir— en el moment en què, des d'un punt de vista vital, trenca amb allò traçat, deixa anar llast i emprèn un llarg periple, professional i humà, en terres del continent americà.

Comença l'aventura a 39 anys, l'any 1986. L'escissió íntima entre la dona lligada radicalment a un país i l'estrangera, l'altra, que busca prosperar en un nou hàbitat, en una nova esperança o possibilitat de creixement, és un centre de sentit. L'amor, o el desamor, n'és un altre, per bé que, en el fons, subsidiari de l'anterior o, si es vol, complementari, atès que en la història de la passió el ferment conflictiu sempre és actiu, mai no s'esborra. Entre aquests desequilibris, hi ha uns punts d'estabilitat: la lectura i l'escriptura.

II. L'escriptura far

El redactat de diaris s'emparenta al més sovint amb la literatura del naufragi: qui n'escriu cerca en si mateix una il·lusòria imatge pròpia que, batuda per l'onatge, es fa contínuament escàpola, i de la qual només es poden restituir romanalles: a penes unes línies que sobreviuen com a vestigis i que restaran, en el millor dels casos, com a derelictes. La crònica del naufragi expressada en el moment de la sotsobra converteix inevitablement el dietarisme en una mena de literatura nòmada, enfrontada ara i adés al seu caràcter fragmentari i fluctuant. Això no obstant, el que podria semblar una restricció o una indefinició n'acaba esdevenint la troballa, la llibertat estilística a partir de la qual ens esmercem, per acumulació de la frase diària, a establir la continuïtat d'allò que som, a evitar les disgregacions a què estem quotidianament supeditats i que acaben fent de nosaltres una espècie desarrelada i, al capdavall, desemparada. En aquest context, el diari esdevé, si no una taula de salvació, sí almenys una superació mistificadora de la soledat. Deu ser per aquesta raó que Rita Pijoan,

quan ja havia fet els 46 anys, incitada pel llibre del periodista francès Jean-Paul Kauffman *L'arche des Kerguelen. Voyage aux îles de la Désolation*, comença a bastir en el seu imaginari la imatge recurrent d'una Kerguelen particular. Les antigament anomenades *illes de la Desolació* foren descobertes el 1772 per Yves Joseph de Kerguelen de Trémarec, però més que el relat d'aquella expedició sembla que la illumina i l'atreu el llarg pelegrinatge de Jean-Paul Kauffman per descobrir, com diu ella, les illes misterioses de les lectures d'infantesa. La Kerguelen de Rita Pijoan és una petita illa banyada per les aigües del Carib i situada al sud d'Haití, l'Île-à-Vache. Reducte paradisiac, ben cert, però alhora una terra difícil per ancorar-hi i treure'n fruit, d'economia depauperada, políticament inestable i sotmesa a règims militars successius, socialment convulsa. S'hi instal·la durant anys, el període que abracen aquests *Diaris haitians*, i hi posa en marxa, vencent tota mena de dificultats, un petit dispensari de salut pública. Île-à-Vache apareix en l'horitzó de l'escriptora com una terra promesa i, amb tot, no pot deixar de percebre-la com un indret de desesperació en un país atàvic on la violència és el pa nostre de cada dia. Associada al mite de Kerguelen, creix i agafa força la visió del far biblioteca, o de la biblioteca far, una imatge nuclear rica i ambivalent: el far i no pas menys la biblioteca són construccions humanes que remetent, cadascuna a la seva manera, al concepte d'insularitat o, si es vol, a la consignació de la soledat essencial. Indrets, altrament, en què l'ànima errant troba aixopluc, protecció, sigui contra els elements, sigui contra la vesània dels homes, contra la barbàrie. El far, com la biblioteca, il·luminen i orienten, són indicadors: fer-ne un mateix espai, un lloc únic que circumval·la l'individu, que l'envolta com una placenta i el salvaguarda, és una troballa feliç, i l'autora

fa, de la imatge plàstica del llibre habitat, un objectiu de vida. Tal vegada, la casa que Rita Pijoan es fa fer a Île-à-Vache és la seva aproximació més real a l'espai imaginari —«La meua biblioteca tal com és ara, tota ella, és un altar. Hi tinc la Duras, Rilke, Montaigne, Kawabata, Marc Aureli, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Giono, Tabucchi, Des Forêts, Poniatowska, Millet, Hagakure, Green...»—, però sembla palès que la percaça d'aquest lloc de l'ànima es materialitza en els marges dels quaderns que ara el lector té a les mans, en la mesura que el relat escrit és una subrogació documental d'una vida i dels seus anhels. És així que els quaderns són illa en tant que expressió d'una intimitat, d'una privacitat que ara ens és donat d'alterar. La biblioteca es vertebrava en una suma continuada de referències literàries, en la relació sovintejada de les obres llegides que poblen el buit de la protagonista i en l'esment constant dels llibres que li ofereixen un escalf, una suggestió o una imatge del camí. I on caldria trobar el far figurat? Podem dir-ho: en l'escriptura mateixa, que és recerca i torre a la vegada. En aquesta escriptura que es resol en impressions breus, de vegades sumàries i d'altres volgudament líriques, sempre introspectives, tothora deambulant entorn d'una construcció personal no només d'una dona entre continents, sinó d'una dona en el temps. Nota a nota, en la mesura que es fa paraula, Rita Pijoan esdevé ella mateixa. El far, com a símbol de la cambra pròpia, il·lumina una imatge de feminitat i de la persona que hi ha al darrere. De la persona i de la moral que aquesta es forja a còpia d'un aprenentatge fet de desassossec i d'escapades, d'abandons i de retorns, sintetitzada en el delicat decàleg que no em sé estar de reproduir:

Practicar la meva puresa amb ferocitat.
Deixar que els meus peus em portin.
Aprendre a tractar d'una altra manera la mateixa vida.
Canviar d'ànima.
Acceptar la meva illa i fer-me acceptar per ella.
Estimar qui m'estima.
Cultivar el meu jardí amb alegria i amb satisfacció íntima.
Aparellar-me amb el silenci.
Deixar de dependre de res i de ningú.
Escriure, aquest acte secret.

En efecte, les paraules són la llum escampada de la llanterna dalt de l'escull: un acte moral i una forma de fer agradable la rude realitat. El conjunt de quaderns i llibretes estampa un singular arxipèlag textual sobre aquests dos pols, com en dona fe l'original i suggeridor sistema de títols amb què els nomina —«Quadern rosa de la mare morta», «Quadern d'anotar la vida», «*Le dernier cahier de solitude*», «Llibre de somnis», «Nocturn haitià», «Fruits hieràtics», «Paraules des del far»...—, perquè tal vegada escriure només és això: salvar o embellir l'existència.

Abraham Mohino i Balet
Barcelona, 4 de maig de 2019

Diaris haitians
(CAHIERISME, 1986-2003)

Primera part

HAITÍ, LA GRAN TERRA

QUADERNS HAITIANS 1986-1994

1. QUADERN BLAU, A LA MEVA MARE [1986-1994]

[*Bye, bye New York*, arribada a Haití. Mort de la mare. FUNERA I. Dels 38 als 47 anys].

Port-au-Prince, Haití, 1 de maig de 1986

Arribada ahir i tot de records amb mi, fins i tot enyorament de la immediatesa viscuda: sopar excels de sushi a l'Upper East Side; anar a buscar l'amic al Bowery i ballar un pasdoble a casa seva; triar un lloc per poder continuar ballant, el Palladium a Tribeca; dormir a la 42 i sortir precipitadament; recollir la maleta a Broadway i agafar el metro direcció Queens per anar a l'aeroport. Viatge nebulós, molta calor, dormo i encara no somio. Avui escric.

6 de maig de 1986

Després de dinar, fascinada pel que llegeixo: «Una fragància incomprendible, indescriptible, impossible de classificar [...]. La va seguir amb el cor palpitant perquè pressentia que no era ell qui seguia la fragància, sinó que era la fragància la que l'havia fet presoner i ara l'atreia irrevocablement». Paral·lelisme del paràgraf amb el que m'està

passant en aquest país i amb el que he deixat a Nova York. De nou s'ha posat en marxa la seducció mútua. Estic atrapada per l'amor i la mort? Sospito que aquesta vegada és diferent: soc més lliure i em sento més compromesa amb aquest viure meu, tan intrèpid.

Mentrestant, aquí sola, faig solitud esperant el futur cada dia. Xafogor, passejades pels carrers, ja miro i veig. Moments de tot, hi ha esperança.

13 i dimarts

Plou i ha plogut tota la nit. «L'aterria que la fragància que encara no posseïa deixés de ser seva irremeiablement quan la posseís. Perquè durant tota la seva vida no havia fet més que renunciar, però mai havia posseït i perdut.» *El perfum*, de Patrick Süskind, llibre bell i dramàtic. Escolto Händel i la pluja; em dispo a escriure, estudiar i llegir sense mirar el temps que passa. Terra d'exili que m'acull (*exili* és el mot exacte per significar la residència d'algú en algun lloc que no li és pàtria; no li dono cap sentit polític, jo, a la paraula).

Aniré a l'illa de la Tortue, la dels tresors? I a Jacmel?

14 de maig de 1986

I tot d'una el canvi després de destapar el perfum —un bon cop i tota l'olor per a mi. Ja és lliure! Me'l van regalar a Nova York el dia de la meva festa i des que vaig arribar a Haití no el podia obrir, fins que avui he decidit trencar el tap de vidre i n'ha sortit l'aroma. He desfet l'encanteri.

Trucada del Dr. Jean Claude Compas per dir-me que ve, que m'invita a sopar i demà, tal vegada, anirem a Jacmel. Noves lectures i més despeses.

Ahir vaig visitar l'Hotel Oloffson, de magnífic estil *gingerbread*, espaiosa mansió de pedra, fusta i maó amb acabats de puntes de coixí, tan elegant! El passat, el barroquisme interior i l'exterior exuberant, d'herba ampla, acollidora i refrescant. La piscina i la barra del bar plenes d'americans *faltosos*. Vaig decidir no prendre res i marxar. Vaig tornar a peu a casa i vaig constatar que no és tan lluny; hi aniré algunes tardes.

Ja m'atreveixo a passejar sola, canviar diners al carrer, somriure i parlar. Gent amable que no em vol cap mal. He comprat regals per quan vagi a veure en J. a l'Hospital Albert Schweitzer de Deschappelles. Haig de contenir el desig d'enviar telegrams, de trucar, del contacte directe. He vist cossos i mirades, tanmateix.

21 de maig de 1986

He gaudit del paisatge del bell Sud, de les platges i de les visites que hem fet a amics del Jean Claude. I he tingut el primer contacte amb la malaltia mental en aquesta terra: m'he trobat una dona psicòtica, en una plaça, seguida per una massa de gent que l'escarnia; ella deia que s'havia transformat en vaca i mugia, tot caminant pel carrer. Intueixo que davant aquestes manifestacions peculiars de les malalties mentals el meu tracte, la manera d'acostar-m'hi, haurà de ser diferent. S'ha obert la possibilitat de treballar amb el Dr. Compas.

Al setembre vindrà en J. a Port-au-Prince des de Deschappelles, diu que compartirem casa. L'Elvira m'ha trucat des de Madrid, m'anuncia que l'Octavi em vol venir a veure. Acostaments d'estimació que aprecio.

29 de maig de 1986

Avui fa un mes que vaig conèixer M. a Nova York i ja ha vingut cinc dies a Haití. Torno a estar sola, tinc mal de cap, estic rodejada de flors

d'hibiscos —aquí en diuen *choublak*— i plou quan ja no hi és. Vaig a fer el projecte del Centre de Dia per als malalts mentals.

Dia trist. Em retrobo de cos i ànima a la meva cambra plena de records i relíquies. Ofrenes *vodouesques*.

6 de juny de 1986

Em queda tot el mes per decidir i veure si se'm resol la vida aquí. Fa calor, és divendres, voldria tenir amics i tan sols veig unes cares blanques, anònimes, que no s'immutarien ni davant la meva mort. No hi estic feta, a tanta fredor, però estimen el país a la seva manera, aquests belgues amb qui convisc. Jo haig d'aprendre el crioll i acabar el projecte del Centre de Dia.

Vull anar vora la mar, vull trobar feina.

12 de juny de 1986

Tinc una entrevista amb el *Ministre de la Santé*, Dr. Deslouches. Serà decisiva per al meu futur aquí. De què dependrà? D'una trucada? Que li caigui bé? Que algú li parli de mi?

Tot d'una, m'agradaria ser a Nova York o anar-me'n a Barcelona a passar uns dies amb la Síndria. M'enyoro d'El Internacional: veig el restaurant novaiorquès ple de gent i jo entremig de les taules, alegre, viva, feliç.

1 de juliol de 1986

Aquest paper del quadern és difícil, hauria de trobar la ploma adequada per escriure-hi. Nova coneixença: em sento completament atreta i trasbalsada. Es diu Philippe, és haitià, és negre i és comunista (aquí, els opositors als militars han de viure en clandestinitat).

He canviat de casa, he deixat els belgues. Visc a la pensió de Madame Inesita Hodgson a la mateixa rue Marguerites al barri de Turgeau. L'habitació és de color rosa i marró, petita, acollidora. Torno a tenir temps per a mi. M'agrada viure; m'apropro a la felicitat a estones.

29 juillet de 1986

Voldria tenir a prop *El siglo de las luces*, d'Alejo Carpentier, em va impressionar quan el vaig llegir després del meu primer viatge al Carib, l'any 1984. Tinc *Les Confessions* de Sant Agustí, regal de la Síndria, que llegeixo dins la meva petita *chambre* a punt de ser ben viscuda; tinc projectes i, a vegades, mandra per la calor.

Dia de *macoutisme*, de malson i de por; no em moc de casa, fa sol i sento l'esperit invisible del vent. Encara n'hi ha, de *tontons macoutes*, els «homes del sac», els de la casta esperpèntica creada pel recentment enderrocat Baby Doc i el seu pare François Duvalier. El 6 de febrer va marxar del país, de nit amb la seva família, com un furtiu, capcot, i ens deixà els seus hereus, militars bufons que continuaran el mal govern.

Des de la terrassa veig la muntanya verda i els núvols grisos. Un ocell ha cantat vora la finestra. Malgrat l'ambient carregat del país, em mantinc serena passi el que passi.

«Raó, ara veig què és el que desitges. Negues que el coneixement pugui fer ningú desgraciat; és probable, per tant, que sigui la intel·ligència la causa de la felicitat. Però ningú no pot ser feliç si no viu; i ningú no pot viure si no existeix. Així, doncs, vols ser, vols viure, vols entendre i vols ser per viure i vols viure per entendre.»

Sé, doncs, que visc, i entenc que la riquesa de la meva ànima soc jo mateixa.

Em sento absolutament *apprivoisée* en aquesta terra, com el Petit Príncep amb la guineu...

18 d'agost de 1986

El pitjor ja ha passat, ara només queden restes arcaiques de records del dolor, com la mare amb les seves migranyes. També s'ha acabat el fum verd i per sort perquè el cap se'm tornava a entabanar amb tant d'esoterisme.

Què em queda? Ell i només ell, i l'escalfor que m'emporto cada matí, quan deixo el seu llit, que difícilment s'apaivaga, a vegades només quedant-me hores pensant. Tota la resta existeix però gairebé no compta. Ho deixarem uns dies i veurem què passarà. Cos bellíssim, pell infinitament fina, llavis gruixuts, ulls seductors, somriure esbiaixat i paraula fàcil, si bé el monotema envaeix la conversa fins a fer-me mal, i les comparacions. La gelosia se'm menja.

He reprès la feina amb certes ganes, hauria de fer el mateix amb el crioll, atrevir-me a parlar-lo. Bé m'hauré d'entendre amb els malalts.

25 d'agost de 1986, a la pensió de Inesita Hodgson

Una tarda de pluja i d'aeroport amb la meva germana, que em llegeix les cartes:

Què passa amb J. C. Compas? La Justícia.

Què passa amb Philippe, ara? L'Emperador.

Em convé la relació amb ell? L'Ermità, l'artesà secret de l'avenir.

Em convé seguir amb la Dra. Jeanne Philippe? La Roda de la Fortuna.

Em convé la relació amb en J.? La Força.

Em quedaré a Haití? La Roda de la Fortuna.

Després de llegir-me les cartes, em truquen els pares i m'envien els diners!

10 de setembre de 1986

Tarda de sol, calor i vent. Ahir, tot adormint-nos parlàvem de per què un fill i si el desitgem. Jo encara no me'n faig a la idea però sí que em sento, per primera vegada, tranquil·la quan hi penso. Ell sempre tan present, la seva boca, la figura... Recordo que el vaig deixar seure al meu costat el dia que ens vam conèixer. Li feia lloc anunciant futurs immediats. Ara, està instal·ladíssim i jo amb ell, tant és així que esperem junts, però, i la passió?

Un diumenge. Ens hem barallat per res, m'he retractat, el vull sentir a prop però també em fa por. Hem parlat, sento gelosia, sento amor. Voldria anar-me'n, arribar a Barcelona i retrobar tot el meu món. No veig ni una estrella perquè hi ha lluna.

Port-au-Prince, 10 d'octubre de 1986

«No pas irós, ni trist, si dellà el riu
entre pollancre, veig els celatges verds
d'un capaltard [...]
i, al març, els comiats d'amor en rústics bars
a sol colgant, entre besars humits.»

Ho diu Foix i m'ho envia en Rossend, tan sensual ell que desborda poesia —i aquesta nit no té lluna.

El meu 39è aniversari. Segueixo sent horrible i meravellosa alhora. Tendra i brusca, intel·ligent i maldestra, comprensiva i intolerant. Estimo i no. Soc tot això, i ell ja no em vol. Mentrestant, la situació política empitjora. *Bonne fête, quand même!*

Ahir sí hi havia lluna, maca, definida, i em revelava coses terribles que jo no volia escoltar, em parlava de desamor. Jo sentia que era definitiu i tràgic el que m'arribava, i em deia: què faré de nou sola,

sense fill, sense amor? On són el meu optimisme i la meva espontaneïtat? Tinc un vestit nou per estrenar i els pares m'han trucat. Regalets d'aniversari!

La mateixa nit tot s'endreçà. No em deixà entrar a casa i del cotxe estant digué:

—Puja! —El to, imperiós; la mirada, fosca, agressivament trista.

I nit enllà: —Què vols? Menjar, beure?...

L'endemà em regalà un altre vestit. M'he traslladat a casa seva, pateixo un fort refredat. El seu mal humor i el meu desconcert em deprimeixen. Em fico al llit: estic massa malalta.

11 de novembre de 1986

Se'n va la llum d'una tarda com moltes. La ràdio que sona, els finestrons oberts, les formigues que es passegen per la cuina, la taula amb les meves coses, l'aigua de la pluja que recullo. Em poso la casset de l'Internacional i recordo, barrejant-se tot, les olors de Nova York, els meus talons d'agulla, les anades al *restroom* a trobar-me amb el Pedro: «*Rita, ¿nos vamos al Tibet?*», deia. Les sortides de nit, em veig caminant, o corrents, cap a casa, entrant a l'apartament de Broadway per la cuina, connectant el gros televisor i adormint-me tot seguit dins la soledat i la vànova rosa. Gent dins el meu pensament, altres mans, altres converses... Dia ventat i migranyós. La seva presència, tan absoluta, em té fascinada. He deixat de treballar perquè no em concentro.

17 de novembre de 1986

Hi ha vaga general i tot està aturat, expectant per la situació política, que sembla que no pot anar pitjor. La nostra història, de vegades tan

clara i nítida, d'altres tan enrevesada. Torno a estar sola a casa. Són les quatre de la tarda. Ell ha anat a una reunió del partit. Sento trets.

7 de febrer de 1987

(Fa un any que van fer fora del país el president Jean-Claude Duvalier, *Baby Doc*).

Em queda molt diari per escriure, això vol dir molta vida per viure. Parlant de viure, què vull fer: continuar aquí o no? Estaria més bé sola? Podré seguir vivint sense ell? Quanta feblesa! És un escrit de planys, tots els meus diaris ho han estat, de planyívols.

Programa de treball: llegir *Mitologemas*, del doctor Ramon Sarró, llegir Devereux, anar al *bureau* de la Facultat d'Etnologia un o dos dies per setmana, aprendre *créole* seriosament, llegir en francès molt més i parlar-lo. Hauria de contactar amb el Dr. Malary per anar a treballar al manicomi de Beudet, i després de fer les entrevistes amb els pacients, elaborar-les. Estudiar cada dia quatre o cinc hores, llevar-me d'hora, no fumar, fer exercici i ser més feliç del que soc ara. Ni la feina ni la soledat m'espanten.

M'agrada el paràgraf del llibre *El siglo de las luces*, quan parla de la intel·ligència de l'amor físic, que, un cop satisfet, et dona força i pau per poder fer moltes altres coses: «*los libros, la gente...*». T'obres perquè estàs saciat. Si et resten temors, mai no et donaràs prou. Em va passar als vint-i-cinc anys: sentia el cos com s'arrodonia i prenia les formes que l'altre li donava amb el seu desig.

20 de febrer de 1987

Sovint em sento culpable d'alguna cosa a la qual he mancat o amb què no he complert, havent-me compromès. I no és així. Tan sols